

MOMENTE ALE PREGĂTIRII INSURECȚIEI NAȚIONALE ARMATE ANTIFASCISTE ȘI ANTIMPERIALISTE DIN AUGUST 1944

ION ANCU URECHEANU

GHEORGHE I. DEACONU

Eveniment de răscruce în istoria poporului român, insurecția națională din August 1944, atrage încă cu o deosebită vigoare atenția cercetătorilor în direcția reliefării și aprofundării multiplelor ei aspecte. Evidențiind climatul politic în care se realizează acest memorabil eveniment, tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU arăta că : „În condițiile creșterii rezistenței împotriva Germaniei, al adâncirii crizei regimului de dictatură fascistă-hitleristă, partidul comunist în colaborare cu celelalte forțe anti-hitleriste, a intensificat lupta pentru răsturnarea guvernului antonescian, întorcerea armelor împotriva Germaniei și alăturarea României la coaliția antihitleristă“¹.

Inițiată în aceste condiții, organizată temeinic prin pregătirea atentă a tuturor etapelor sale, condusă efectiv pe tot parcursul de către P.C.R., insurecția a antrenat în iureșul său cele mai sănătoase forțe ale poporului român, a reliefat în gradul cel mai înalt capacitățile revoluționare ale acestuia. Ceea ce atrage în mod deosebit atenția cercetătorului de azi, care se ocupă de geneza acestui remarcabil eveniment, este grija deosebită, minuțiozitatea calculată și operativitatea în același timp cu care P.C.R. a operat în condiții deosebit de complexe, pregătirea pînă la amănunte a fiecărui aspect al insurecției. O dovadă în plus, pe lângă multe altele, în acest sens, o constituie modul în care P.C.R. a organizat și realizat evadarea fruntașilor comuniști din lagărul de la Tg. Jiu, urmărindu-se prin aceasta pe de o parte punerea acestor cadre comuniste în stare de libertate pentru a putea fi folosite în lupta revoluționară, în condițiile cînd rîndurile partidului erau numericeste restrînse, iar pe de altă parte, ferirea acestor cadre de eventualitatea suprimării fizice la care ar fi putut recurge fie hitleriștii în retragere, cum au mai procedat în numeroase alte țări, fie unii dintre fasciștii români care vedeau că au pierdut partida.

În vederea organizării și realizării acțiunii de evadare a comuniștilor internați în lagărul de deținuți politici din Tg. Jiu, conducerea operativă a P.C.R., în înțelegere cu cadrele de bază ale partidului din lagăr a întocmit un plan concret încă din luna iunie 1944 sub conducerea lui

¹ Nicolae Ceaușescu — „*Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, a tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*“. Editura politică, București, 1966, pag. 49.

Emil Bodnăraș². Cu realizarea acestui plan a primit sarcini concrete Ion Gheorghe Maurer care a antrenat de la început în această acțiune pe Roșianu Mihail, profitându-se de faptul că acesta din urmă, după foarte multe peripeții reușite, ca om de bază al P.C.R., să fie numit inspector școlar în Ministerul învățămîntului, avînd sarcini de control în unele județe din Oltenia și deci posibilități largi de deplasare în această zonă³. El reușise să transfere pe numele său abonamentul de clasa I pe C.F.R. (toată țara) al consilierului ministerial din M.I., Ion Marinache, fapt care îi permitea nu numai să facă deplasări nelimitate în zonă, dar îi servea și ca o legitimație sigură în aceste deplasări⁴. În această situație, în iunie 1944, M. Roșianu a fost chemat din partea C.C. al P.C.R. de către Emil Bodnăraș într-o casă conspirativă din București și pus la curent cu planul elaborat de conducerea partidului⁵. M. Roșianu trebuia să studieze în mod concret situația din zona lagărului, să ia în acest sens legătura cu deținuții din lagăr și să întocmească un plan detaliat pentru această acțiune. Acest lucru s-a făcut în prima jumătate a lunii iulie, după care M. Roșianu a mers din nou la București, ducînd un raport asupra acțiunilor întreprinse⁶. S-a stabilit acum să se organizeze o întîlnire cu Gh. Gheorghiu-Dej pe un șantier din Tg. Jiu al lagărului, întîlnire care a avut loc în ziua de 31 iulie 1944 și la care au participat Ion Gh. Maurer și Mihail Roșianu⁷. Cu aceasta, planul de evadare s-a conturat și mai precis. S-a stabilit ca evadarea să se facă în grupuri atît de la Tg. Jiu cît și de la șantierul din Cărbunești al lagărului, urmînd ca după evadare și asigurarea securității celor evadați, aceștia, înarmați cu acte, să fie transportați spre Capitală pentru a fi încadrați în acțiunile revoluționare. În scopul derutării organelor represive care începuseră să bănuiască acțiunea, s-au organizat două trasee de retragere a evadaților spre București și anume: unul prin județele Dolj, Romanați, Lunca Dunării, iar celălalt prin județele Gorj, Vâlcea, Argeș, prevăzute cu case conspirative din etapă în etapă, cu comuniști sau simpatizanți ca gazde, călăuze și oameni de legătură. De asemenea, au fost atrași în acțiune o serie de militari cum au fost cei de la depozitul militar din Tg. Jiu sau cei de la flotila de aviație Craiova unde activa ca subofițer Manole Bodnăraș care avea sarcina să procure acte și echipament de aviație pentru unii dintre evadați⁸. Fără a fi puși la curent cu planul concret de acțiune, au fost folosiți în mod atent și unii reprezentanți ai organelor represive cum a fost șeful serviciului de siguranță din Rm. Vâlcea, Iandola Sergiu de la care s-au obținut unele informații utile, precum și sprijin concret în unele împrejurări⁹. Cu sprijinul lui Iandola a putut fi folosită mașina „proprietate personală” a lui Iliescu Petre pentru dese deplasări în zonă necesare organizării acțiunii¹⁰. Cu toate măsurile luate, acțiunea era însă extrem de periculoasă, atît pentru cei care evadau cît și pentru cei din afară care participau în vreun fel la aceasta. În caz de eșec cu toții riscau împușcarea conform legilor marțiale care acționau acum. A fost nevoie

² *Arhiva O.P. a Comitetului județean P.C.R. Argeș, dos. nr. 16, R., fila 12.*

³ *Vezi în legătură cu numirea lui M. Roșianu ca inspector școlar memoriile lui P. Iliescu, pag. 9 bis — 12 în Arhiva O.P. a Comit. jud. P.C.R. Argeș, dos. nr. 16 R.*

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

⁶ *Ibidem, pag. 15.*

⁷ *Ibidem.*

⁸ *Ibidem, pag. 18.*

⁹ *Ibidem, pag. 14.*

¹⁰ *Ibidem, pag. 13.*

de forte multă atenție și mai ales de mult curaj și de un înalt spirit de sacrificiu din partea tuturor. De altfel la o întâlnire „întimplătoare” între comisarul Iandola, Mihail Roșianu și Iliescu Petre la Rm. Vilcea, șeful siguranței vilcene îi spusese lui Mihail Roșianu să nu se mai ferească de el că bănuiește cu ce se ocupă, dar în același timp îi și avertizase spunându-le: „Vă atrag însă atenția destul de serios că de acum înainte s-au luat noi măsuri care mă depășesc și pe mine iar situația este cât se poate de grea și de periculoasă. Eugen Cristescu, șeful serviciului secret și directorul general al siguranței statului a trimis agenți și organe speciale pentru informare și urmărire — agenți naziști de care și noi ne temem”¹¹. Acesta arăta în continuare că „Eugen Cristescu a adus la cunoștința lui Antonescu și ambasadorului german Kilinger informații complete asupra unor acțiuni politice, privind o eventuală reorientare a României”¹². Față de aceste date s-au luat măsuri de o cât mai puternică conspirativitate, dar s-a continuat realizarea planului inițial, făcându-se dese deplasări fie cu trenul la București, pentru legături cu centrul, fie cu mașina lui Iliescu Petre la Craiova, Vilcea, evitându-se drumurile principale de acces și mergându-se mai ales pe drumuri laterale prin comunele Lădești, Bălcești, Gorunești pentru a se stabili gazde pentru evadați¹³.

În legătură cu evadarea propriu-zisă se impune să fie precizat că aceasta a început la 12 august 1944, când la Tg. Jiū a evadat primul grup din care făceau parte Gh. Gheorghiu-Dej, Ion Vidrașcu (Didenco) și Ion Guțan¹⁴. Apoi au evadat două grupuri de la Cărbunești în perioada 12—17 august. După 17 august nu s-a mai putut evada deoarece atât comandantul lagărului cât și siguranța și jandarmeria au luat serioase măsuri de prindere a evadaților, de urmărire a celor care au operat la această acțiune și în general a antifasciștilor. În mod deosebit sînt urmăriți cei bănuși de sentimente comuniste, deoarece încă înainte de evadare într-un ordin al direcției generale a siguranței statului se arăta că: „...Partidul comunist urmărește să înlesnească evadarea unor deținuți politici din lagărul Tg. Jiu”, indicîndu-se întărirea măsurilor de pază și făcîndu-se mențiunea că „S-au pregătit case conspirative și se încearcă procurarea de acte false de identitate”¹⁵.

După evadare, comuniștii din primul grup (care era socotit atunci a fi cel mai important grup) sînt duși de „Pripas” (omul de legătură) și ascunși la depozitul militar pe care acesta îl avea în pază deoarece Ion Gheorghe Maurer și Mihail Roșianu care plecaseră cu o mașină de la Craiova la Tg. Jiu nu au putut ajunge la întâlnire la ora fixată în ziua de 12 august din cauza unor repetate pene de cauciuc pe drum¹⁶. „Pe drum parcă în ciuda grabei noastre la fiecare cițiva kilometri aveam cite o pană de cauciuc, pînă ce n-am mai putut înainta — arăta Mihail Roșianu, — eram într-o situație disperată... La Tg. Jiu, fără îndoială, evadarea avusese loc și eram așteptați... O întîrziere putea duce la o nenorocire iar noi stăteam pironiți la marginea șoselei”¹⁷. Din acest motiv s-a ajuns la Tg. Jiu cu o întîrziere de două ore și nu au mai găsit pe nimeni

¹¹ Ibidem, pag. 14.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

¹⁴ *Istoria României în date*, Edit. enciclopedică română, București, 1979, p. 379.

¹⁵ *Arhiva O.P. a Comitetului jud. Argeș al P.C.R.*, dos. nr. 16 R, fila 17.

¹⁶ Ibidem, fila 16.

¹⁷ Ibidem.

la locul de întâlnire. Au luat însă legătura cu „Pripas“, au găsit evadații și au plecat cu ei spre județul Vilcea cu o mare întârziere, fapt care a dereglat întregul sistem de întâlniri pe parcurs. Când au ajuns la hotarul județului Vilcea trecuse noaptea și nu se mai putea înainta pe șoseaua principală din Horezu spre Bărbătești unde era stabilit locul de găzduire a evadaților¹⁸. Datorită acestor împrejurări, în ziua de 13 august s-a făcut un popas neprevăzut în comuna Milostea în casa lui Țundrea Constantin¹⁹. De aici, Roșianu Mihail a plecat în misiune de cercetare și a găsit în casa sa de la Mateești un alt grup de evadați care treceau drept aviatori deoarece erau îmbrăcați în haine militare de aviație²⁰. Aceștia făceau parte din primul grup al celor care evadase de la Cărbunești, după care în zilele următoare, tot din acest punct a evadat un grup mai mare de deținuți comuniști care au fost ascunși în case conspirative din Horezu, Mateești și Grădiștea²¹.

Între timp, cei trei care evadaseră de la Tg. Jiu și care în ziua de 13 august 1944 se aflau în casa lui Țundrea Constantin din Milostea au fost luați în primire de către Ioniță Bărbulescu (om de legătură) care îi conduce o noapte întregă pe poteci lăturalnice, prin păduri până la cimitirul din Vaideeni unde în dimineața zilei de 14 august sînt preluați de Nache Simionescu (alt om de legătură) care trebuia să-i ascundă în casa sa²². Casa acestuia fiind însă mică și la șosea — deci expusă — s-a făcut o rectificarea a planului inițial și cei trei evadați au fost duși în casa învățătoarei Maria Ionescu din satul Rîmești care nu era prevăzută inițial în plan²³. De aici, în noaptea următoare cei trei evadați împreună cu Ion Gh. Maurer, M. Roșianu, Petre Iliescu și Nache Simionescu au fost conduși la Bărbătești unde au fost cazați în casa părinților lui Iliescu Petre care prezenta serioase avantaje (era casă mare, situată la 7 km de șoseaua principală și în plus exista o înțelegere tacită între Iliescu Petre și șeful siguranței din Vilcea Iandola Sergiu, ca în caz de pericol acesta din urmă să anunțe în timp util la această casă²⁴). În timp ce cei trei evadați se aflau la Bărbătești, s-a acționat pentru procurarea actelor de identitate necesare pentru a porni spre București. În acest sens Ion Gheorghe Maurer a dat un bilet scris cu creionul, lui Nache Simionescu care, însoțit de învățătorul Godeanu au mers la Craiova, la Manole Bodnăraș, subofiter T.R. la flotila de aviație de aici, care avea sarcina să procure actele. Cei doi au mers dar nu l-au mai găsit pe Manole Bodnăraș. Soția acestuia, întâlnită la o popotă din Craiova, le-a comunicat că Manole și prietenul lui au fost arestați²⁵. Situația era foarte grea. Siguranța și jandarmeria făceau ample cercetări în zona evadărilor. În ciuda acestor riscuri, Mihail Roșianu umbla permanent prin județul Vilcea pentru a ține legătura între evadați. El a pierdut însă la un moment dat legătura cu grupul mare de la Cărbunești, care a fost însă acoperit de comuniști și simpatizanți vilceni ca: Pătrașcu Pavel (fugit de pe frontul din Răsărit), Stănișor Ion, Globnicu Gheorghe, Ionițoiu Gheorghe, toți aceștia dînd dovadă de un deosebit curaj și spirit de sacrificiu. În funcție de evenimentele care se precipitau, cei trei evadați

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ *Arhiva Comit. jud. Argeș al P.C.R.*, dos nr. II special, fila 61 A.

²⁰ Ibidem.

²¹ *Arhiva O.P. a Comit. jud. Argeș al P.C.R.*, dos nr. 18, R., fila 17.

²² *Arhiva Comit. jud. Argeș al P.C.R.*, dos nr. II special, fila 118.

²³ Ibidem.

²⁴ *Arhiva O.P. a Comit. jud. Argeș al P.C.R.*, dos nr. 18 R., fila 16.

²⁵ Ibidem, fila 18.

de la Tg. Jiu, de acord cu Ion Gheorghe Maurer, au luat hotărîrea de a porni spre București fără acte. Era un mare risc, dar era impus de evenimente. Au venit mai întîi la Rm. Vilcea unde au fost ascunși în casa preotului Marina timp de 3—4 ore. Aici a avut loc o întîlnire de informare cu comuniștii și simpatizanți ca : Himler Iosif, Stănculescu Ilie (Mișu), Stabler Ștefan, Pop Ianoș, Izvoranu Alexandru, Nuțu Ion ²⁶.

La Rm. Vilcea, Mihail Roșianu și preotul Marina au reușit să obțină de la Iandola Sergiu o autorizație specială, în alb, pentru auto-turismul lui Iliescu Petre, necesară deplasării acestuia spre București, și în seara zilei de 23 August 1944, în timp ce la București era arestat guvernul antonescian, evadații Gh. Gheorghiu-Dej, Ion Vidrașcu, însoțiți de Ion Gh. Maurer, Iliescu Petre au plecat cu mașina acestuia din Rm. Vilcea spre Capitală, șofer fiind Gut Petre ²⁷. Un episod care a dat cele mai puternice emoții celor cinci pasageri din mașină a avut loc chiar la Rm. Vilcea, la trecerea podului peste Olt, capătul dinspre județul Argeș. Aici mașina a fost oprită și înconjurată de poliția militară și de agenți secreți care făceau paza și controlau circulația. Era întuneric. Șoferul i-a chemat pe militari în stînga pentru a arăta actele iar Ion Gh. Maurer stătea pe locul din dreapta în fața cu un pistol pe genunchi. Mașina era cu capota trasă și nu se vedeau cei din interior. Șoferul a prezentat actele și autorizația specială care erau în regulă. După ce au controlat actele cu lanterna, unul din militari i le-a înapoiat și atunci a observat că în mașină sînt mai multe persoane. Atunci au strigat ca toată lumea să prezinte actele, dar șoferul, cu multă prezență de spirit, pusese mașina în mișcare. Au somat și au tras focuri de armă după mașină dar aceasta se îndepărtase și astfel au scăpat dar șocul emotiv nu i-a părăsit toată noaptea ²⁸. Din cauză că mergeau cu farurile stinse (camuflaj) trecerea peste Dealul Negru a durat o noapte. Dimineața s-au apropiat de Pitești și au făcut un popas într-o poiană cu brazi înainte de a intra în oraș (la Valea Ursului, pe locul unde este acum champingul). Aici au fost informați de comuniștii de legătură argeșeni asupra evenimentelor și au hotărît să nu se mai oprească la Pitești la casa conspirativă care fusese pregătită și să pornească cît mai repede spre București. Au trecut cu bine prin oraș, organele de control fiind derutate de evenimente, apoi pe drumul spre București — la 50—60 km de Capitală — au fost surprinși de bombardamentul aviației germane din ziua de 24 august, fiind nevoiți să facă mai multe popasuri. Drumul era foarte aglomerat deoarece multă lume se refugia din București din cauza bombardamentului sălbatic al aviației germane. „Nu exista picior de om sau vehicol să meargă spre București, afară de noi, — arată unul dintre cei din mașină — care înaintam ca niște fantome, în direcția în care nimeni nu mergea“ ²⁹. Tot același arată în continuare : „Pot spune... că în aceste clipe și păsările cerului (în afară de cele metalice) fugeau din București, numai noi insistam pe cît era posibil ca să fim cu un ceas mai devreme la locul datei-riei“ ³⁰. În aceste condiții au ajuns pînă la pădurea Rîioasa de unde au pornit pe jos spre București, unde au ajuns în toiul luptelor ce se dădeau aici pentru neutralizarea trupelor germane și au reușit să ia contact cu comandamentul forțelor patriotice din Capitală care conducea insurecția

²⁶ Ibidem.

²⁷ *Arhiva O.P. a Comit. jud. Argeș al P.C.R.*, dos. nr. 16 R., fila 21.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem, fila 23.

³⁰ Ibidem.

armată. În acest fel s-a consumat unul — poate nu cel mai important — dintre momentele de înaltă tensiune morală legate de insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din August 1944.

QUELQUES MOMENTS DE LA PRÉPARATION DE L'INSURECTION ARMÉE NATIONALE ANTI-FASCISTE ET ANTI-IMPÉRIALISTE DE 23 AOÛT 1944

R é s u m é

Sur la foi des documents et des témoignages inédites cette information présente quelques éclaircissements en ce qui concerne l'organisation des evasion des communistes et anti-impérialistes qui se trouvent dans les camps de concentration en Août 1944.

On met en évidence la manière dans la quelle ona été concue cette action les gens qui ont contribués sa réalisation le chemin plein de péripéties fait par les evadés en quittant le camp de concentration jusqu à la capitale même dans les jours de l'insurrection.

Muzeul județean Argeș — Pitești
Primită în redacție la 25 mai 1978